

UDK: 81'373.612.2

MA'NO KO'CHISHINING LINGVOKOGNITIV ASPEKTI (INGLIZ VA O'ZBEK
TILLARI MISOLIDA)

Oygul Xasanovna

*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Ingliz tili
integrallashgan kursi №1 kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Maqolada ma'no ko'chishi hodisasi lingvokognitiv paradigma asosida chuqur tahlil qilinadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi metafora hamda metonimiya jarayonlari konseptual xaritalash mexanizmlari orqali yoritiladi. Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy va konseptual tahlil metodlaridan foydalanildi. Natijalar ma'no ko'chishi inson tafakkurining universal mexanizmi ekanligini, biroq uning namoyon bo'lishi milliy-madaniy omillar bilan belgilanishini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *ma'no ko'chishi, lingvokognitiv yondashuv, konsept, metafora, metonimiya, konseptual xaritalash, tafakkur, qiyosiy tahlil.*

Abstract: *This article analyzes semantic shift from a linguo-cognitive perspective based on English and Uzbek languages. Metaphor and metonymy are examined as conceptual mapping mechanisms reflecting human cognition. The research applies descriptive and comparative methods. The findings demonstrate that semantic shift is not only a stylistic device but a universal cognitive mechanism shaped by national and cultural experience.*

Keywords: *semantic shift, linguo-cognitive approach, concept, metaphor, metonymy, conceptual mapping, cognition, comparative analysis.*

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda lingvokognitiv paradigma tilni inson tafakkuri bilan uzviy bog'liq tizim sifatida talqin qiladi. Har bir til birligi ortida ma'lum konseptual struktura mavjud bo'lib, u insonning dunyo haqidagi bilimni aks ettiradi. Ma'no ko'chishi esa ana shu konseptual strukturalar o'rtasidagi o'zaro munosabat natijasida yuzaga keladi.

An'anaviy semantik yondashuvda metafora va metonimiya ko'proq stilistik vosita sifatida baholangan bo'lsa, kognitiv tilshunoslik ularni tafakkur mexanizmi sifatida izohlaydi. Inson abstrakt tushunchalarni ko'pincha konkret jismoniy tajriba orqali anglaydi.

Nazariy asoslar.

Konseptual metafora nazariyasiga ko'ra, bir konseptual soha (manba soha) ikkinchi soha (maqsad soha) orqali tushuntiriladi. Masalan, HAYOT – YO'L modeli ko'plab tillarda uchraydi. Bu modelda inson hayoti yo'l bosib o'tish jarayoni sifatida tasvirlanadi. Metonimiya esa bir konseptual soha doirasida yaqinlik asosida shakllanadi.

Ingliz tilida ma'no ko'chishi.

Ingliz tilida "Time is money" iborasi vaqtni iqtisodiy resurs sifatida talqin qiladi. "He broke my heart" ifodasi esa hissiy og'riqni jismoniy shikastlanish modeli orqali anglatadi. Siyosiy diskursda "The White House announced" kabi metonimik birliklar faol qo'llanadi.

O'zbek tilida ma'no ko'chishi.

O'zbek tilida "yuragi keng", "ko'ngli toza", "qo'li ochiq" kabi birliklar somatik konseptlarga asoslanadi. Bu ifodalar milliy mentalitet va axloqiy qadriyatlar bilan bog'liq. "Navoiyni o'qidim" misolida esa muallif nomi uning asarlari ma'nosida qo'llanadi.

Qiyosiy tahlil.

Har ikkala til abstrakt tushunchalarni konkret tajriba orqali ifodalaydi. Biroq ingliz tilida iqtisodiy-pragmatik metaforalar ustun bo'lsa, o'zbek tilida axloqiy-ruhiy qadriyatlarga asoslangan metaforalar kengroq tarqalgan. Bu farqlar milliy-madaniy tajriba bilan izohlanadi.

Xulosa.

Ma'no ko'chishi lingvokognitiv jihatdan inson tafakkurining tabiiy mexanizmi bo'lib, konseptlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikka asoslanadi. Ingliz va o'zbek tillari qiyosida u universallik va milliylik uyg'unligida namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalari kognitiv tilshunoslik, tarjimashunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya yo'nalishlari uchun nazariy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.
2. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. – Oxford: Oxford University Press, 2010.
3. Evans V., Green M. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
4. Langacker R. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. – Oxford: Oxford University Press, 2008.
5. Safarov Sh. *Kognitiv tilshunoslik asoslari*. – Toshkent: Fan, 2006.
6. Nurmonov A. *Lingvistik nazariya asoslari*. – Toshkent: Fan, 2010.
7. Yo'ldoshev B. *Hozirgi o'zbek tilining leksikologiyasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.